

RZESZOWSKIE STUDIA SOCJOLOGICZNE 18/2025

ISSN 2299-6044

eISSN 3072-5747

DOI: 10.15584/rss.2025.18.8

ks. Witold Jedynak

Uniwersytet Rzeszowski

**RECENZJA KSIĄŻKI: J. MARIAŃSKI,
GODNOŚĆ LUDZKA, PRACA, BEZROBOCIE
I BRATERSTWO W NAUCZANIU
SPOŁECZNO-MORALNYM PAPIEŻA FRANCISZKA,
AKADEMIA NAUK SPOŁECZNYCH I MEDYCZNYCH
W LUBLINIE, LUBLIN 2024, 296 SS.**

Recenzowana książka ks. prof. Janusza Mariańskiego jest syntezą wybranych aspektów nauczania społeczno-moralnego papieża Franciszka zmarłego 21 kwietnia 2025 r. Autor koncentruje się na godności ludzkiej, pracy, bezrobociu i braterstwie, podkreślając szczególną wrażliwość papieża na ludzką biedę, krzywdę i ubóstwo. Szerokim tłem dla nauczania Franciszka ukazany w opracowaniu jest stanowisko Kościoła katolickiego wyrażone przez innych papieży, instytucje kościelne i uczonych zajmujących się badaną problematyką. W książce zgromadzono teksty stanowiące zbiór wieloletnich przemyśleń i naukowych analiz Autora.

W pierwszym rozdziale ks. prof. Mariański podkreśla, że papież Franciszek w godności człowieka upatruje źródło jego praw odpowiadających naturze ludzkiej. Wszyscy ludzie mają jednakową godność bez względu na cechy osobiste, środowisko życia czy uwarunkowania społeczno-kulturowe. Podstawą równych praw dla każdego człowieka jest stworzenie go na obraz i podobieństwo Boga. Warunkiem rozwoju społecznego i ekonomicznego zorientowanego na dobro wspólne jest poszanowanie godności wszystkich ludzi niezależnie od pochodzenia, rasy

czy wyznania. Uznanie równej godności każdego człowieka wiąże się z zachowaniem uniwersalnych wartości i norm moralnych oraz porządkuje życie społeczne i stanowi fundament ładu społecznego. Natomiast rażąca niesprawiedliwość, krzywda i nierówności społeczne mają swoją przyczynę w nieuznawaniu godności człowieka oraz w deptaniu norm moralnych.

Ks. prof. Mariański słusznie zauważa, iż przesłanie papieża Franciszka zawarte w jego nauczaniu pozostaje w sprzeczności ze współczesnymi trendami odrzucającymi uniwersalne normy moralne. Według niektórych badaczy porządek moralny sprawia, iż społeczeństwo przypomina gigantyczne Alcatraz¹. Próby uwolnienia się od moralnych ograniczeń prowadzą ludzkość do przyznawania bezwzględnych priorytetów nieograniczonej wolności, co skutkuje kształtowaniem się nowego konsumpcyjnego ładu, w którym rządzą zasady egotyzmu, a życie bez zahamowań moralnych staje się zabójcze dla porządku społecznego². Największym zagrożeniem dla współczesnych społeczeństw demokratycznych okazuje się moralny upadek cywilizacji i relatywizm etyczny podważający uznawane powszechnie wartości i normy moralne³. Według papieża to nie normy moralne są zagrożeniem dla współczesnej cywilizacji i porządku społecznego, ale skłonność człowieka do zła, egoizm, obojętność na los drugiego człowieka, konsumpcjonizm, niezachowywanie zasad moralnych i stawianie prywatnych korzyści ponad dobro wspólne.

Według ks. prof. Mariańskiego zawarte w nauczaniu papieża przesłanie społeczno-moralne wskazuje na niezastąpioną rolę szacunku dla godności człowieka w udoskonalaniu relacji społecznych i rozwiązywaniu problemu nierówności społecznych. Uznanie godności osoby ludzkiej za priorytet w relacjach społecznych reguluje stosunki społeczne i nadaje im humanistyczny charakter. Dotychczas zdiagnozowane, a także ujawniające się nowe formy niesprawiedliwości społecznej prowadzą do pogwałcenia praw człowieka oraz stanowią zagrożenie dla jego godności i wolności. Styl życia ukierunkowany na łatwe i przyjemne egzystowanie oraz na posiadanie i konsumowanie nie uwzględnia dobra drugiego człowieka, ale promuje indywidualizm i samowolę, prowadzące do atomizacji i rozpadu społeczeństw.

W drugim rozdziale książki jej Autor analizuje godność pracy i człowieka pracującego. Odwołując się do nauczania papieża, stwierdza, iż w pracy wyraża się godność człowieka i jego społeczne zaangażowanie. Godność pracy wynika z faktu, że jest wykonywana przez człowieka. Między godnością człowieka

¹ Zob. P.L. Berger, *Zaproszenie do socjologii*, Warszawa 1995, s. 89.

² Zob. Z. Bauman, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Warszawa 2000, s. 8–9, 33.

³ Zob. F. Fukuyama, *Wielki wstrząs. Natura ludzka a odbudowa porządku społecznego*, Warszawa 2000, s. 14–19, 30–31.

i godnością pracy istnieje ścisły związek. Praca nie może być podporządkowana jedynie regułom ekonomii i wolnego rynku, ale również kryteriom moralnym. Poprzez pracę jednostka rozwija swoją osobowość, realizuje człowieczeństwo oraz wchodzi w relacje z innymi ludźmi. Praca jest prawem i obowiązkiem dającym możliwość bytowania pracownikowi i jego rodzinie. Akcentując społeczny i aktywizujący wymiar pracy, papież Franciszek podkreśla, że za jej przyczyną dokonuje się współpraca z innymi ludźmi, ponieważ zawsze pracuje się z kimś lub dla kogoś. Praca przyczynia się do budowania wspólnoty, gdyż ułatwia tworzenie więzi społecznych i sieci wzajemnych powiązań. Spotykając się z innymi podczas wykonywania pracy, jednostka może aktywnie uczestniczyć w kreowaniu dobra wspólnego.

Ks. prof. Mariański, analizując społeczny aspekt pracy silnie akcentowany przez papieża Franciszka, wyciąga następujące wnioski: „W pracy człowiek otwiera się na różne formy kontaktów z innymi, tworzy grupy i wspólnoty. Praca jest przestrzenią międzyludzką, w której spotykają się osoby. Ma ona to do siebie, że nie tylko kształtuje więzi społeczno-zawodowe, identyfikację z zawodem, ale przede wszystkim łączy ludzi i na tym polega jej siła społeczna, siła budowania wspólnoty. [...] Społeczny sens rzetelnej i twórczej pracy wyraża się w tym, że zaspokajając potrzeby wielu osób i budując braterskie więzi w zespołach pracowniczych, przyczynia się budowania spokoju i ładu społecznego” (s. 125–126). Współpraca kształtuje podstawy do budowania kapitału społecznego identyfikowanego z działaniem zbiorowym na rzecz dobra wspólnego. Wspólnota kreowana w ramach współpracy korzysta z połączenia sił i środków poszczególnych jednostek, a efekt synergii uzyskany w wyniku współdziałania, przyjaźni, sympatii, braterstwa, wzajemnej pomocy, zaufania i poczucia odpowiedzialności za dobro wspólne ułatwia odnoszenie wzajemnych korzyści oraz przyczynia się do pożytku jednostki i wspólnoty. Wyzwalanie tego kapitału ułatwia rozwój społeczny oraz jest źródłem kreatywności i innowacyjności⁴.

Problem społeczny bezrobocia i przeciwdziałanie bezrobociu jest tematem przewodnim kolejnego rozdziału. Brak pracy zawodowej niezbędnej do zapewnienia godnych warunków życia to zagadnienie często podejmowane w społecznym nauczaniu Kościoła⁵. Ks. prof. Mariański, odwołując się do nauczania papieża Franciszka, analizuje negatywny wpływ bezrobocia na jednostkę i społeczeństwo. niesprawiedliwe systemy ekonomiczne nastawione przede wszystkim na korzyści finansowe są przyczyną wykluczenia, ubóstwa i nierówności społecznej.

⁴ Zob. L.J. Hanifan, *The Rural School Community Center*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 1916, vol. 67, no. 1, s. 130–131. Por. J.S. Coleman, *Foundation of Social Theory*, Cambridge 1994, s. 300–313.

⁵ B. Mierzwiński, *Kościół wobec problemu bezrobocia*, Ząbki 2004, s. 17–19.

Zdaniem papieża ekonomia oparta na rywalizacji, żądzy zarobku, bałwochwalstwie pieniądza i bezwzględnych prawach rynku zabija w sposób bezwzględny. Jej konsekwencją jest bezrobocie, które pozbawia godności, jaką daje praca, a także nie pozwala zarabiać pieniędzy niezbędnych do zaspokojenia podstawowych potrzeb egzystencjalnych. Papież podkreśla, że prawo sprzyjające silniejszym nie liczy się ze słabszymi, krzywdzonymi i bezrobotnymi. Globalny kryzys gospodarczy, którego skutkiem staje się wzrost bezrobocia, jest przejawem nie tylko recesji ekonomicznej, ale też kryzysu etycznego, duchowego i humanistycznego.

Bezrobocie staje się poważnym problemem strukturalnym i moralnym zagrażającym egzystencji i godności człowieka, ponieważ pozbawia go prawa do pracy zarobkowej dającej podstawowe utrzymanie. Dlatego papież apeluje do pracodawców, organizacji społecznych, społeczności lokalnych, związków zawodowych i instytucji zatrudniających pracowników, aby nie deptali godności osoby pod pretekstem wymogów produkcyjnych, które maskują egoizm, chciwość, interesy partykularne i żądze zysku. Zaoferowanie zatrudnienia jak największej liczbie ludzi ma stawać się jednym z najważniejszych celów każdego przedsiębiorcy oraz kryterium sukcesu jego działalności produkcyjnej. W przeciwdziałaniu bezrobociu powinny ponad podziałami połączyć się wszystkie siły społeczne, by wykazać się międzyludzką solidarnością mającą na celu dobro wspólne. Podsumowując problem bezrobocia w ujęciu papieża Franciszka, słusznie ks. prof. Mariański zauważa: „Kościół katolicki nie traktuje bezrobocia wyłącznie w kategoriach ekonomicznych i społecznych, wskazuje przede wszystkim na jego wymiary etyczne i duchowe, jako przejaw nieporządku moralnego i rozpadu bądź zakłócenia właściwej hierarchii wartości” (s. 166).

W ostatnim rozdziale Autor książki ukazuje godność i pracę jako fundament powszechnego braterstwa. Przywołuje nauczanie papieża Franciszka, który twierdzi, że społeczeństwo ludzkie i braterskie jest w stanie zapewnić każdemu człowiekowi takie wsparcie, aby mógł zaspokoić własne potrzeby. Jednak chciwość, konsumpcjonizm, indywidualizm i egoizm doprowadziły ludzkość do utraty smaku braterstwa i do rażących stratyfikacji społecznych. Odpowiedzią na świat podzielony nierównościami społecznymi i konfliktami jest poczucie braterstwa i solidarności. Papież Franciszek uważa, iż dążenie do jedności z innymi leży u podstaw budowania braterstwa, które jest istotnym wymiarem człowieczeństwa. Pomocą w komunikacji, zbliżeniu i spotkaniu powinny stawać się najnowsze osiągnięcia techniki, a zwłaszcza internet. Według papieża podstawowym warunkiem ochrony godności osoby i budowania relacji braterskich jest zagwarantowanie każdemu człowiekowi jego praw. Gdy prawa te zostaną uznawane i przyjmowane, będzie następował rozwój przedsiębiorczości i kreatywności

ukierunkowany na dobro wspólne. Szacunek dla godności człowieka i godności jego pracy stanie się podstawą nowego ładu społecznego i fundamentalną wartością moralną.

Przybliżone czytelnikowi przez ks. prof. Mariańskiego nauczanie papieża Franciszka jest cennym dla współczesnego człowieka intelektualnym zasobem o charakterze społeczno-moralnym, gdyż ukazuje uniwersalizm wartości i norm, które zabezpieczając godność ludzi, stabilizują porządek społeczny, w jakim każda osoba ma jednakowe prawa. Jest przesłaniem skierowanym do ponowoczesnych społeczeństw zmagających się ze skutkami wyrosłej z kapitalizmu postmodernistycznej kultury, w której dominuje konsumpcjonizm, indywidualizm i relatywizm etyczny. Przekonując, że jedność, solidarność i braterstwo staną się możliwe, gdy stosunki społeczne będą regulowane przez uniwersalne normy, uznające i szanujące godność człowieka, papież Franciszek sugeruje, że życie społeczne bez zasad etycznych nie ma przyszłości. Nie da się zbudować lepszego świata, nie opierając go na mocnych fundamentach moralnych.

Jednym z wymownych przykładów próby utopijnego naprawiania świata z pominięciem podstawowych wartości i norm jest ruch New Age. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w., niesiony falą powszechnego entuzjazmu, zapowiadał zapoczątkowanie Nowej Ery i zbudowanie cywilizacji opartej na jedności, braterstwie, pokoju i solidarności. Okazał się jednak narzędziem do realizacji tych idei, na kontestacji których wyrósł oraz wykreował własną popularność, wpisał się bowiem w system kapitalistyczny propagujący materializm, indywidualizm i stratyfikację społeczną. Pozbawiony etycznego kompasu, nie potrafił wskazać bezpiecznego kierunku rozwoju ludzkości i stał się zanikającym zjawiskiem społecznym, „rozpuszczającym się” w ponowoczesnej masowej, popularnej kulturze⁶.

W sytuacji gdy relatywizm moralny staje się dominującym trendem kulturowym w ponowoczesnych społeczeństwach, książka ks. prof. Mariańskiego – teologa oraz cenionego socjologa religii i moralności – zasługuje na zainteresowanie szerokiego spektrum czytelników, jest bowiem potwierdzeniem i uzupełnieniem stanowiska badaczy społeczeństwa, którzy przyczyn kryzysu współczesnych społeczeństw dopatrują się w upowszechniającym się upadku moralności, zagrażającym godności człowieka i godności jego pracy.

⁶ Zob. D. Kemp, *New Age: A Guide: Alternative Spiritualities from Aquarian Conspiracy to Next Age*, Edinburgh 2004, s. 4; S. Chandler, *Private Religion in the Public Sphere: Life Spirituality in Civil Society* [w:] *Religions of Modernity. Relocating the Sacred to the Self and the Digital*, red. S. Aupers, D. Houtman, Leiden–Boston 2010, s. 70.